

УДК 331.102.344

Соціально-економічна система: модель ресурсного забезпечення успішного функціонування

Марія Василівна Луцик,
аспірант
Феодосійської фінансово-економічної академії
Київського університету ринкових відносин

Анотація. Розглядається сутність категорії «інтелектуальні ресурси» і їхня роль у розвитку інтелектуальної держави; аналіз комплексного показника відтворення і розвитку інтелектуальних ресурсів.

Ключові слова: інтелектуальні ресурси, конкурентоспроможність, інноваційно-інтелектуальний розвиток, інтелект, інтелектуальний потенціал.

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки висуває нові вимоги до носіїв інтелектуальних ресурсів і їхньої конкурентоспроможності. Найважливішим заходом держави є активна політика зайнятості населення, а професійне навчання різних категорій носіїв інтелекту є одним з ефективних заходів політики держави, що і може забезпечувати стабільне економічне зростання та активно впливати на розвиток інтелектуального потенціалу держави і суспільства. Таке стимулювання професійного інтелектуального розвитку носіїв інтелекту регулюється Податковим кодексом України [1]. Витрати платника податку пов'язані з професійною підготовкою або перепідготовкою за профілем такого платника податку фізичних осіб, що перебувають у трудових відносинах з відповідними категоріями платників податку, в закладах освіти, за винятком фізичних осіб, і які відносять до валових витрат виробництва і обігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розвитку інтелектуального потенціалу держави і суспільства в сучасних умовах є широко досліджуваною у вітчизняній економічній літературі. Ці питання розглядають такі вчені, як: В. П. Петренко, Л. М. Борщ, Л. К. Семів, А. В. Чорний, Н. В. Ушенко, роботи яких мають достатньо комплексний характер, але при цьому в них практично відсутні питання щодо формування моделі ресурсного забезпечення успішного функціонування інтелектуальних ресурсів в Україні.

Мета статті полягає в аналізі комплексного показника відтворення і розвитку інтелектуальних ресурсів та узагальнення завдань, які повинні вирішити уряд держави для розбудови інтелектуально-інноваційного суспільства як складової сукупного світового інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Реалізація гарантій на державному рівні визначена постановою Кабінету Міністрів України «Про розмір витрат платника податку на професійну підготовку та перепідготовку» від 24.12.1997 № 146, у якій визначено порядок і розміри витрат на зазначені цілі [2].

Досліджуючи дію цього законодавства на професійне фінансування для навчання персоналу, на основі встановлення податків, ми дійшли висновку, що цей захист із розвитку та зростання інтелектуальних ресурсів діє неефективно, тому що деякі роботодав-

ці негативно ставляться до збирання податків і чинять опір щодо їх сплати. Важливою ознакою є і той факт, що не сприяє запровадження такого механізму стимулюванню професійного навчання персоналу на виробництві, тому ухвалення Податкового кодексу, в якому особистий наголос робиться на зниженні податкового тиску на вітчизняних товаровиробників, що підвищить соціальну свідомість підприємств і допоможе належним чином розвивати і використовувати резерви інтелектуальних ресурсів на підприємстві, об'єднуючи їх в ефективні робочі групи, які потім організовано, через механізми внутрішнього управління підприємством, перетворюють у виробничий капітал.

Значимо кілька принципових відмінностей, що впливають із визначення поняття інтелектуальних ресурсів, їх історично визначені навички розумової діяльності, спрямовані на підтримку, взаємодію процесів виникнення, становлення та зміни суб'єктів соціального буття як нематеріальні надбання людства у вигляді знань, умінь, навичок, здібностей і становлять основу розвитку економіки галузей виробничої і невиробничої сфер, яка визначається суб'єктами господарювання, де носій інтелекту набуває досвід на підприємствах і має тенденцію до накопичення.

Інтелектуальні ресурси є основою економічного зростання, приймають як пряму, так і опосередковану участь у формуванні та реалізації усіх форм та видів діяльності суб'єктів державного управління. Таким чином, інтелектуальні ресурси є складовою діяльності суб'єктів управління і об'єктів управління, водночас і виконують свої основні функції.

Формування національного ринку інтелектуальних ресурсів забезпечить Україні статус інтелектуальної держави, яка матиме можливість постійно забезпечити соціально-економічний розвиток за рахунок відтворення і комерціалізації інтелектуальних ресурсів індивідів, підприємств і суспільства в цілому.

Інтелектуальні ресурси за їх правильного використання є найбільш ефективними ресурсами, які виступають «ефективним додатком» для всіх інших ресурсів інноваційної економіки. Тому інтелектуальні ресурси, на відміну від інших ресурсів, володіють універсальними якостями підвищення ефективності всіх ресурсів і на всіх стадія відтвореного циклу, надаючи

соціально-економічному розвитку можливості стійкого, збалансованого і соціально орієнтованого розширеного відтворення на інноваційній основі.

Інтелектуальні ресурси є умовою і основою розвитку підприємства і суспільства в цілому, які являють собою сукупність індивідуальних інтелектуальних потенціалів персоналу підприємства, здатні викликати синергетичний ефект підвищення конкурен-

тоспроможності підприємства на ринку та економіки загалом.

Накопичені суспільством інтелектуальні ресурси на макrorівні є стратегічним ресурсом і фактором економічного розвитку та росту як національне багатство. У нашому дослідженні зроблено спробу аналізу комплексного показника відтворення і розвитку інтелектуальних ресурсів (рис.).

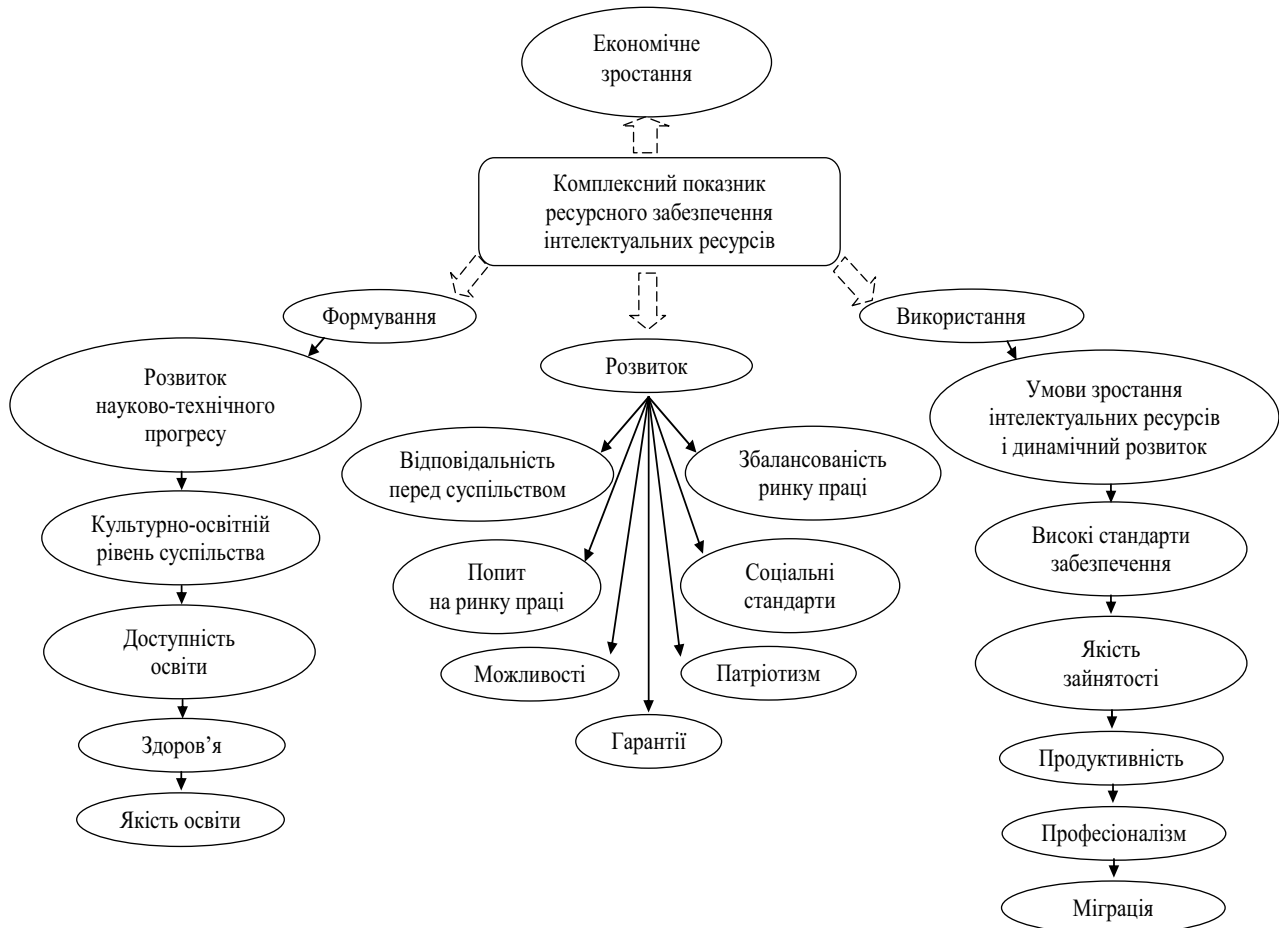

Рис. Модель ресурсного забезпечення успішного функціонування інтелектуальних ресурсів в Україні

Примітка. Розроблено автором

Процес формування. До процесу формування ми відносимо:

- 1) на розвиток і нагромадження інтелектуальних ресурсів впливає розвиток науково-технічного прогресу – це поступальний рух науки і техніки, еволюційний розвиток усіх елементів продуктивних сил суспільного виробництва на основі широкого пізнання і освоєння зовнішніх сил природи, результатом якої є по-свідоме вдосконалення техніки, технології та організації виробництва і підвищення його ефективності. Базується він на розвитку науки і техніки, розширенні масштабів наукових досліджень і використанні їхніх результатів у практиці народного господарства. Зростання ролі та значення НТП у розвитку економіки стимулювало широке розгортання досліджень техніки і технології, підвищення їхньої провідної ролі в економічному піднесенні. Світовий

досвід і практика економічного розвитку України незаперечно доводять, що перетворення науково-технологічного розвитку у вирішальний фактор економічного зростання, підвищення ефективності і конкурентоспроможності економіки країни зумовлюють становлення якісно нового, інноваційного типу розвитку;

- 2) культурно-освітній рівень розвитку носія інтелекту, держави і суспільства;
- 3) доступність освіти – здобутки людського розуму прискорюють науково-технічний прогрес, забезпечують зростання ефективності розвитку економіки. Тому ми вважаємо що освіта повинна бути доступною для кожного, хто бажає її отримати. І тут, на нашу думку, політика держави не завжди відповідає потребам суспільства;
- 4) здоров'я носіїв інтелекту, тому що хороший стан здоров'я забезпечує життєдіяльність і розвиток;

- 5) якість вітчизняної освіти формує розвиток свідомості, патріотизму, формує носія інтелекту як багатогранну особистість, здатну постійно працювати, досягати цілей, накопичувати постійно рівень інтелектуальних знань, що, у свою чергу, зможе передавати досвід і навички.

Процес розвитку. Формування патріотичного ставлення до свого суспільства, в якому і перебуває носій інтелекту, в якому і проходять процеси розвитку творчих надбань, що й означає багаторазове відтворення інтелектуальних ресурсів. Такий процес розвитку виступає ефективним видом, індивідуальним видом ресурсу, який має людство.

Сучасний стан соціальних стандартів розвитку і відтворення інтелектуальних ресурсів можна розглядати як аспект категорії «людина економічна». За визначенням С. Мочерного, «людина економічна» розглядається як сукупність економічних потреб, інтересів, цілей носіїв інтелекту, органічне поєднання в ньому рис працівника і власника інтелекту, що потребує відповідної взаємодії економічних інтересів підприємства та зацікавленості суб'єкта економічної діяльності в носії інтелекту, створюючи відповідні умови соціального захисту, соціального пакета і пенсійного страхового поліса. Що і буде гарантом досягнення позитивного соціально-економічного ефекту ринкових трансформацій, стабільного досягнення ефекту підприємствами стабільності, мобільності, динамічності щодо нововведень і змін розширеного відтворення виробничих процесів.

До процесу розвитку інтелектуальних ресурсів належать:

- 1) збалансованість ринку праці: процеси, що відбуваються на ринку праці, впливають на ефективність функціонування національної економіки. Будь-який ринок може функціонувати лише за умов поєднання робочої сили і засобів виробництва. Суттєві зміни в умовах розвитку сучасної економіки стосуються людини, яка є носієм інтелекту, знань, досвіду, а також головною ланкою постіндустріальної економіки;
- 2) відповідальність перед суспільством: передбачає ініціативні та компенсаційні витрати і програми з участі в суспільному житті, його розвитку, поліпшенню умов існування громади на територіях, що оточують підприємство. Соціальні аспекти, які становлять репутацію підприємства, відображають рівень його відповідальності перед суспільством. В окремих випадках є показниками технологічного й інноваційного рівня і потенціалу підприємства, оскільки на підставі наявності певного рівня технологій підприємство дотримує і виконує державні і суспільні норми і стандарти, у тому числі й екологічні;
- 3) попит на носіїв інтелекту на ринку праці: упродовж останніх двох десятиліть Україна є країною – донором інтелектуальних ресурсів – високий попит на західному ринку праці на фахівців з цілого ряду природничих і точних галузей знань призводить до того, що високо-

освічені українці широко пропонують себе як інтелектуальний «товар», що володіє набором необхідних знань і навичок;

- 4) можливості: ефективне використання інтелектуальних ресурсів дає можливість підприємствам отримати додаткові конкурентні переваги і стає пріоритетним ресурсом, забезпечує їм стійкі переваги на певному сегменті ринку. Інтелектуальні ресурси не тільки забезпечують підприємству можливість виробляти якісну продукцію, а й дозволяють підприємству адаптуватися до змін зовнішнього середовища через удосконалення техніки, технології, управління, освоєння нових ринків збуту, реалізацію нових видів діяльності, збільшення обсягів виробництва і продажу, більш швидке накопичення капіталу.

Процес використання. До процесу використання інтелектуальних ресурсів відносять:

- 1) якість зайнятості носіїв інтелекту: високий освітній потенціал працюючого населення України не знаходить належного використання у високотехнологічних і високоосвічених галузях економіки. Відповідно до вимог економіки знань науково-технічний та інноваційний розвиток можливий лише за наявності відповідного освітнього рівня працюючих в усіх галузях економіки. Проте, як бачимо, аналіз відповідності української зайнятості за рівнем освіти вказує на низький рівень невитребуваності праці осіб з вищою освітою. Тому перед Україною постало питання, як потрібно сформувати і реалізувати державну програму щодо поетапного оновлення матеріально-речової основи виробництва, за допомогою якої будуть упроваджуватися масштабні високотехнологічні виробництва;

- 2) продуктивність: ефективне використання ресурсів – праці, капіталу, інформації під час виробництва різних товарів і надання послуг. Продуктивність – це загальний показник, який характеризує ефективне використання ресурсів, які потрібні для виробництва продукції. Проте в сучасній економіці науковці стверджують, що точно визначити роль і частку витрат, які використовують на виробництво продукції, не можливо, тому найчастіше використовують показник «продуктивність праці», який показує ступінь ефективності процесу праці. Праця – це свідомо, організована діяльність людей, яка спрямована на створення матеріальних і духовних благ, необхідних для задоволення потреб населення;

- 3) міграція: Україна – це країна-донор високоосвічених і кваліфікованих кадрів. Інтелектуальна міграція – супроводжується впливом умов, що несе зі собою збіднення наукового і культурного потенціалу країни. Одна з головних причин такої ситуації – криза української науки, яка призводить до зниження престижу наукової діяльності та статусу вченого в нашій країні. Ринок наукових кадрів і кваліфікації спеціалістів супроводжується підвищенням мобільності висококваліфікованих кадрів. Інтенсивний вплив учених призведе до руйнування наукових шкіл. Через попит на західному ринку праці на фахівців високоосвічені українці пропонують себе як «інтелектуальний то-

вар». За допомогою аналізу вікової структури існує певна тенденція, що за кордон виїжджають переважно молоді і перспективні вчені віком до 40 років. Проте останнім часом спостерігається тенденція виїзду за кордон студентів. У 2011 році кількість студентів та аспірантів, що виїхали за кордон, є на третину більше, ніж у попередньому році. Орієнтація на Захід підтримується вищою вірогідністю успішного працевлаштування саме на Заході, де їхні професійні знання, у порівнянні з Україною, є більш затребувані.

У той же час, якщо розглядати еміграцію як рух інтелектуальних ресурсів, то можливо виявити й позитивну тенденцію. С. В. Рязанцев у своєму дослідженні обґрунтував, що більшість українських студентів, які проходять підготовку на Заході, не бажаючи повертатися назавжди, передбачають професійну співпрацю з українськими організаціями. Таким чином, потенціал «інтелектуального повернення» у формі ідей, професійних знань досить високий. Важливо розуміти, що сучасна теорія глобалізації розглядає процес повернення ідей як такий, що має не менше значення для розвитку інтелектуального і науково-технічного потенціалу країни-донора, ніж фізичне повернення населення [3, с. 217–251];

4) професіоналізм: сучасна реальність вимагає появи фахівців, що володіють новими якостями, професійними навиками і сучасними знаннями для забезпечення вдалого обслуговування клієнта. Сучасна компанія для приваблення клієнтів повинна дивувати професійним підходом персоналу та цікавими пропозиціями. Знання являють собою перевірений практикою результат пізнання дійсності, відображення її в мисленні людини. Вищим виразом знань є сформованість професійних умінь. Успішно розвивається те підприємство, яке направляє свої зусилля на розвиток системи управління знаннями, покликаної налагодити ефективну роботу з інтелектуальними ресурсами. Модель управління знаннями на підприємстві слід доповнити чинниками, що забезпечують продуктивність, професіоналізм і майстерність кожного члена колективу. До них належать об'єктивні фактори (соціально-економічні умови життя і діяльності людей, що працюють в організації); суб'єктивні (ціннісні орієнтації, відповідальність, компетентність, креативність, професійні та загальноінтелектуального знання, прагнення до самовдосконалення); суб'єктивно-об'єктивні, пов'язані з організацією професійного середовища керівниками, якістю формулювання завдань колективу організації. Такі фактори можуть мати характер рушійних сил, головних детермінант прогресивного розвитку особистості, забезпечують саморух особистості до вершин професіоналізму, самоосвіти, саморефлексії, саморозвитку, що підвищує інноваційний потенціал підприємства;

5) високі стандарти забезпечення: інтелектуальні ресурси мають різну охороноздатність. Наприклад, інтелектуальна власність підприємства має правовий захист відповідно до загального законодавства України і низки спеціальних законів та нормативних актів [4–5], які висвітлюють різні аспекти процесуально-правової охорони інтелектуальної власності, забезпечувані державою. Інфраструктурні та марке-

тингові ресурси формуються впродовж тривалого часу і віддзеркалюють специфічні характеристики підприємства у поєднанні зі стандартним інструментарієм. Тому саме специфіка та унікальність кожного господарського суб'єкта унеможлиблює успішне копіювання та формування означених ресурсів. Найменш охороноздатними і, відповідно, такими, що мають найнижчий рівень захисту, є інтерспецифічні ресурси внаслідок притаманних їм особливих характеристик, а саме: особистісний унікальний характер знань, накопичених працівниками підприємства; невіддільність ресурсу від суб'єкта – працівника; невіддільність від матеріальних активів підприємства; обмежена здатність до формалізації та кодування.

Що більшу частку у складі інтелектуальних ресурсів становлять охороноздатні та юрисдикційно захищені ресурси, то менш витратними будуть заходи щодо їх збереження і захисту. Процес формування охороноздатних інтелектуальних ресурсів науковець Н. І. Норіцина поділила на декілька етапів.

Перший етап – виявлення категорії інтерспецифічних ресурсів у складі інтелектуальних ресурсів підприємства. Етап передбачає ідентифікацію та оцінку знань і вмінь, які застосовуються працівниками підприємства при виконанні службових обов'язків у так званих «критичних точках» виробничого або бізнес-процесу. «Критичні точки» – це ті робочі місця, у межах яких кваліфіковано виконується робота за рахунок домінування людського або особистісного чинника. Саме тут людиною продукується якість трудової діяльності.

Другий етап – оцінка здатності виявлених інтерспецифічних ресурсів до формалізації і кодування, оскільки саме ці риси обумовлюють можливості захисту інтелектуальних ресурсів. Це ревізія інструкцій, методик, роз'яснень, рекомендацій, алгоритмів, розроблених працівниками підприємства, і виявлення перспективних щодо формалізації інтерспецифічних ресурсів.

Третій етап – оцінка комерційної значущості виявлених інтерспецифічних ресурсів або необхідності формалізації набутого досвіду з огляду на вплив акумульованих у ньому знань на результати діяльності підприємства. При цьому головна увага зосереджується на тих ресурсах, втрата яких призводить до значних вартісних витрат підприємства.

Четвертий етап – виявивши домінуючі для підприємства інтерспецифічні ресурси і визначивши можливості їх формалізації, здійснюємо її та обираємо форму їхньої правової охорони. У більшості випадків такі ресурси підпадають під категорії комерційної таємниці, яка є об'єктом права інтелектуальної власності і має правовий захист [6, с. 98–100]. Основна складність реалізації процедури захисту інтерспецифічних ресурсів полягає в невіддільності набутого інтелектуального статусу фахівця від виробничого чи бізнес-простору. Отже, на такі ресурси переноситься низка загроз, пов'язаних безпосередньо з персоналом підприємства, априорі суб'єктивним чинником – людським;

6) умови зростання інтелектуальних ресурсів і динаміка розвитку. Наука – це один із ключових суспільних інститутів, який забезпечує інтелектуально-інноваційний розвиток країни та її регіонів і має яскраво

виражену інституціоналізовану структуру, сформовану інституціями з більш-менш чітким ієрархічним підпорядкуванням. Наука як інститут суспільства і наукові інституції перебувають під значним впливом глобалізаційних процесів, що спричиняє низку проблем для розвитку інтелектуального потенціалу України як держави загалом та її регіонів, вимагає створення інститутів економіки знань для забезпечення ключового завдання: переходу від експортно-сировинного до інвестиційно-інноваційного типу розвитку. Такий перехід дозволить зменшити фізичне переміщення учених за кордон («відплив умів») та «аутсорсинг» – роботу вітчизняних науково-дослідних установ на замовлення іноземних партнерів, адже фінансування таких замовлень має суперечливий характер і є нижчим, ніж у розвинутих європейських країнах.

Залучення наукових інституцій у глобалізаційні інтелектуально-інноваційні процеси має і позитивні аспекти. Зокрема, це полегшення доступу до науково-технічної інформації, можливість публікацій в іноземних наукових виданнях, у т. ч. у співавторстві із зарубіжними колегами. На жаль, ці позитиви ще не набрали масового характеру. Найбільш очевидною і «масовою» складовою залучення науково-дослідних установ регіону до глобалізації науки є розповсюдження в наукових інституціях інформаційно-пошукових технологій, у тому числі і з використанням Інтернету. Проте незважаючи на постійно декларовану інтернаціональність науки та інтенсивне залучення наукових інституцій до глобалізаційних і міжнародних інтеграційних процесів, наука має свої національні особливості, що проявляються у специфіці її інституційної організації та у своєрідності тих знань і винаходів, які генерують учені.

Сьогодні є певні зрушення в бік деконцентрації інституційної організації наукових установ, що проявляється в налагодженні регіональними науковими інституціями прямих зв'язків з європейськими інституціями, які мають безпосередній, а не опосередкований характер. На таку зміну вплинула також політика закордонних наукових фондів, одним із пріоритетів якої є підтримка саме регіональної науки, приватні інвестиції й інші подібні фактори. У контексті європейських стандартів для інтелектуального розвитку проблемою функціонування наукових інституцій є проблема їх фінансового забезпечення та окупності наукових розробок. Фінансовий обсяг діяльності наукових інституцій є визначальним, адже від їхніх фінансових можливостей залежить у кінцевому підсумку якість науково-дослідних, проектно-конструкторських та інших творчих розробок, зрештою, їхня економічна ефективність.

Збільшення фінансування науки, особливо фундаментальних досліджень, потрібно не лише для творення нових ідей як бази суспільних новацій, а й для фахового визначення оптимальної стратегії розвитку нової економіки, адекватного рівня національної освіти, інноваційної культури, які, як свідчить світовий досвід, ще жодній країні не вдалося просто так «запозичити». Купівля патентів та технологій за кордоном і подальша їх адаптація, соціалізація тощо породжують

низку макроекономічних проблем, зокрема так званий навздогінний розвиток і економічну залежність країни від купівлі все нових і нових іноземних технологій [7].

З огляду на це вдосконалення потребують чинні процедури ліцензування, атестації та акредитації освітніх установ, розширення джерел їх фінансування, стимулювання залучення додаткових коштів і матеріальних ресурсів (податкові і митні пільги, заохочення спонсорських вкладень тощо), зменшення погодинного навантаження професорів та збільшення творчої співпраці з талановитою молоддю і т. ін. [7]. Тому для інтенсифікації інтелектуального розвитку регіонів в Україні питання фінансової децентралізації органів управління та економічної ефективності функціонування наукових інституцій стають особливо гострими. Важливу роль в інтенсифікації інтелектуального розвитку регіонів держави відіграє її національна еліта. Сьогодні еліта України, орієнтуючись у своїй діяльності на різні системи цінностей і ресурсні бази, не може поки що забезпечити всередині країни довгостроковий стратегічний консенсус, позначити довготермінове визначення мети розвитку держави і зміст її буття у світі, що динамічно змінюється.

Одним із найважливіших напрямів трансформації культурних інститутів є гуманізація і гуманітаризація освіти в регіонах України, підготовка нової генерації фахівців, здатних виробити сучасні знання, нові нетривіальні підходи до бачення соціальних проблем. Зарубіжні країни-лідери інтелектуально-інноваційного розвитку однозначно виходять із тези: найвигідніші інвестиції – це інвестиції в людський капітал. Без якісної освіти неможливе розв'язання складних моральних, політичних, економічних проблем, з якими зіштовхнулася в останні роки наша країна. Без конкурентоспроможної освіти неможливо реалізувати важливу складову національної ідеї – конкурентоспроможність держави та її фахівців. У сучасному суспільстві належне місце повинен посісти інститут безперервної освіти як соціальний механізм самореалізації та здобуття трудової кар'єри на ринку праці, можливості самостійно підвищувати свою ініціативність у виборі каналів навчання, починаючи від вітчизняних спеціалістів до іноземних учених, у т. ч. консультацій через Інтернет, дистанційне навчання, прямі інформаційні контакти тощо. У системі безперервної освіти наука, підприємництво мають становити єдину творчу інституцію інтеграції рушійних сил і джерел розвитку, яка не може бути поза увагою держави [7].

Висновки. Інтелектуальний розвиток нації через освіту і вітчизняну науку є однією з найважливіших соціогуманістичних складових людського розвитку і якості людського капіталу, на який у розвинених країнах припадає 64%, тоді як 16% – на фізичний капітал (нагромаджені матеріально-речові фонди) і 20% – на природний капітал (природні, екологічні ресурси тощо).

Тому урядові держави з огляду на це пора активно вирішувати на практиці такі доленосні для нації комплексні завдання, як: 1) реалізація стратегії випереджального розвитку, яка має забезпечити до 2015

року зростання ВВП у 2,3–2,4 рази і відчутне подолання на цій основі бідності і розриву в обсягах доходів на одну особу між Україною і державами ЄС; 2) освоєння інноваційної моделі розвитку, метою якої є істотне підвищення конкурентоспроможності економіки та утвердження України як високотехнологічної держави з потужно креативним людським капіталом, духовно-інтелектуальним потенціалом народу, власними, виразно окресленими, національними інтересами; 3) упровадження належної соціальної політи-

ки, ефективного захисту інтелекту нації, створення середнього класу, утвердження демократичного громадянського суспільства, оптимально відкритого до світових цивілізаційних впливів, водночас здатного зберегти свою національну ідентичність, духовність, культурні традиції. Вирішення поставлених завдань буде основою, поштовхом до розбудови інтелектуально-інноваційного суспільства як складової сукупного світового інтелекту, розмаїття його прояву і чинників формування.

Список використаної літератури

1. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13–14, № 15–16, № 17. – Ст. 112.
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про розмір витрат платника податку на професійну підготовку та перепідготовку» від 24.12.1997 № 146.
3. Рязанцев С. В. Трудова міграція в країнах СНД і Балтії: тенденції наслідки, регулювання. – М.: Формула права, 2007. – 576 с.
4. Цивільний кодекс України // www.rada.gov.ua.
5. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3793-ХІІ від 23.12.1993 // www.rada.gov.ua.
6. Норіцина Н. І. Інтелектуальні ресурси підприємства: охороноздатність та оцінювання // Вісник МНТУ. – 2010. – № 2 (5). – С. 93–102. – (Серія «Економіка»).
7. Семів Л. К. Інтелектуально-інноваційний розвиток регіону в контексті євроінтеграції / НАН України. Інститут регіональних досліджень; Наук. ред. Л. К. Семів. – Львів, 2009. – 483 с.

Summary. The essence of the category of “intellectual resources” and its role in the intellectual state, analysis of the complex index of reproduction and development of intellectual resources.

Keywords: intellectual resources, competitiveness, innovation and intellectual development, intellect, intellectual potential.